

<i>садить тепер на пристріляне місце (Ю.Яновський)</i>	
(9Д) [= Вириватися звідкись густою масою; валити, бухати] <i>З вікон літньої кухні., садить чорний густий дим (О.Кобилянська)</i>	

Цій тенденції протистоїть інша – до матеріального вираження імпліцитних семантичних відмінностей формально варіативних одиниць, периферійні значення яких не збігаються і виявляють різну афіксальну сполучуваність. Питання подання таких одиниць у лексикографічних виданнях має розв’язуватися системно й на тих самих засадах. Безперечно, тлумачення таких паралельних утворень мають бути узгоджені й уніфіковані, також слід обов’язково враховувати співвідносність з їхніми похідними й відобразити семантичну структуру цих похідних, оскільки це унаочнює системність лексичних та міжрівневих лексико-словотвірних відношень. З навчальною метою доцільне створення спеціального словника формально-семантичних варіантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / За ред. І.Вихованця. – К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
2. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
3. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка: Толково-словообразовательный: В 2-х т. – М.: Русский язык, 2000.
4. Кочерган М.П. Лексико-семантична система // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енциклопедія”, 2004. – С. 305-306.
5. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / Укладачі: В.Яременко, О.Сліпущко. - Вид. 2-ге, випр. – К.: Вид-во “Аконіт”, 2005.
6. Словник української мови: в 11-ти т. – К.: Наук.думка, 1970 – 1980.
7. Соколова С.О. Лексикографічні проблеми префіксальних дієслів: шлях до розв’язання // Лінгвістика. Зб. наук. праць. – Вип. 1, Херсон, 2005. – С. 116-122.
8. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. – Київ: Наукова думка, 2003. – 283 с.
9. Соколова С.О. Префіксальна сполучуваність парних дієслів руху на тлі їхньої полісемії // Укр. мова. - № 1. – 2004. – С. 39-53.
10. Солнцев В.М. Вариантность // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Л.Глібов ред. В.Н.Ярцева. - 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 80-81.
11. Тараненко О.О. Варіанти // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енциклопедія”, 2004. – С. 62-63.
12. Тараненко О.О. Пароніми // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Вид-во “Укр. енциклопедія”, 2004. – С. 460-461.

The article focuses on the new approaches to the lexicographic description of polysemantic formal variative verbs on the basis of the systematic semantic relations between them and their affixal derivatives. The type of lexical opposition between these units has been defined as intermediate between word-formatic variation and single-root synonymy.

Key words: variability, polysemy, single-root synonymy, motivation, lexicon as a system.

Л. Ю. Алтицева

УКРАЇНСЬКІ ПЛЮРАТИВИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ СУКУПНОЇ МНОЖИННОСТІ

Стаття присвячена дослідженню граматичної семантики плюративів, особливостей їх функціонування. У статті проаналізовано закономірності взаємодії семантико-комунікативної сутності граматичної категорії числа іменників; встановлено складні процеси взаємодії форми і значення в субстантивах, що мають спільну сему “сукупна множинність”.

Ключові слова: морфологічна категорія, числа парадигма, граматична семантика числа, сингулятиви, плюративи.

Одним із основних завдань сучасного українського мовознавства є дослідження особливостей граматичної семантики морфологічних категорій з урахуванням лексичного наповнення їх семантичної структури та зв’язку з логіко-поняттєвими категоріями. Специфіка слова як граматичної

одиниці мови полягає в тому, що воно належить і морфологічному, і синтаксичному рівням. Пізнання складної взаємодії лексичного і граматичного значень у слові та співвідношення граматичного значення і форми слова вимагає послідовного застосування принципів словникової граматики, що дозволяє виявити граматичну природу номінативних категорій, до яких, зокрема, належить категорія числа іменників.

Загальноприйнятою є думка, що в основі множини лежить поняття множинності предметів. Так, Є. Курилович трактував множину як "сукупність окремих, але порівнюваних предметів, що належать до одного класу" [3, 1965:6]. Проте множина не обов'язково об'єднує кілька елементів, вона може позначати один елемент або не позначувати жодного (так звана "порожня" множина). На це звернув увагу ще О.О.Потебня, зазначивши, що множина деяких іменників відмінна від простої множини, яка базується на протиставленні "один – більше ніж один": 1) множина гіперболічна – для возвеличення, ідеалізації і т.д.; 2) множина для позначення одиничних предметів, які розглядаються з боку множини частин: *ножиці, лати, терези, сани*; 3) множина подільного предмета (речовини): *висівки, дріжджі, дрова*; 4) множина місця: назви країн, місцевостей за множиною предметів, що там знаходяться: *хрести*; 5) множина часу: *обжинки, іменини*; 6) множина стану: *старці, солдати, на заробітках, на мигах, на глузи, молододці*, [1, 1888].

Склад непохідних плюративів семантично неоднорідний, вони входять майже до всіх лексико-граматичних розрядів іменників.

Серед множинних іменників численну групу становлять субстантиви, що мають спільну сему "сукупна множинність". Залежно від того, яку сукупність вони називають (предметів, осіб, представників тваринного, рослинного світу), субстантиви поділяються на такі групи: 1) назви сукупної множинності осіб; 2) назви сукупної множинності інших істот; 3) назви сукупної множинності рослин; 4) назви сукупності предметів, площі зі значенням збірності. Кожна група поділяється на підгрупи.

Плюративи зі значенням сукупної множинності осіб. Іменники з архісемою "особа" виступають назвами народів, народностей, націй; номінують людей за ознаками родової віднесеності, суспільного становища, діяльності; за належністю до суспільно-політичних організацій, партій, шкіл, рухів, релігійних течій; за територіальною ознакою.

Вихідною словниковою формою цих субстантивів є множина, яка означає сукупну множинність осіб. Наприклад: *У наших південних землях проживали колись таємничі кімерійці, потім різні іранські народи – скіфи, сармати, алани, пізніше заходили сюди фракійці, германці, греки, врешті цілими століттями кочували тюркські й монгольські племена – гуни, авари, мадяри, болгари, хозари, печеніги, торки, половці, татари* (ГУК).

Є.Курилович визначив три стадії розвитку категорії множини: 1) "еліптичну" множину, в основі якої лежить асоціація за суміжністю у просторі; 2) "колективну" множину, в якій до ідеї суміжності додається подібність за аналогією і 3) "математичну" множину, що виражає "сукупність різних, але порівнюваних предметів" [3, 61]. Слідом за Є.Куриловичем значення множини субстантивів з архісемою "особа" як сукупна множинність позначаємо також терміном "колективна множинність".

У словникових статтях граматичні форми та граматична характеристика іменників *pluralia tantum* подається як основна, а в дужках наводяться їх словотвірні кореляти, форми однини чоловічого і жіночого роду. Наприклад, назви народів: **УКРАЇНЦІ**, ів, *мн.* (одн. українець, нця. ч.; українка, и, ж.).

Субстантиви, які позначають множинність осіб, утворюють лексико-словотвірні кореляти за ознакою віднесеності до чоловічої і жіночої статі, які виражають також протиставлення за числом (*англієць – англійці, англійка – англійки; половець – половці, половчанка - половчанки*).

Хоч форма множини чоловічого роду збігається з формою словникового слова, за значенням вони розрізняються. Вихідною формою множини позначається уся сукупність людей певної етнічної групи, а форми множини одиничних іменників реалізують значення "багато, більше як один" із представників колективу. Наприклад: *Я запитую в себе, питаю у вас, у людей, Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці: Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день, Коли ми, українці, забули, що ми – українці?* (В.Баранов). *Українці ми оба, Став я вільним із раба, Ти із пана став рабом – Не змиритись нам обом* (Д.Павличко). Сема "жіноча стать" чітко реалізується у назвах жіночого роду і на рівні словоформи, і в реченні (*карелки, латишки, голландки*). Наприклад: *Арфи сумні голосили, квилили єгиптянок співи* (Леся Українка). *Венгерки ще гірше сміялись та галасували* (І.Нечуй-Левицький). *Дивиться Троянда на вотячок-дівчат. Біляві самі, очі сірі здебільшого і в іншої вузьенькі такі* (О.Тесленко).

До деяких субстантивів у словнику подається словотвірний корелят лише чоловічого роду, так як чоловічий рід має загальнокатегоріальне значення – представник чогось, наприклад: **БАСКИ**, ів, мн. (одн. баск, а, ч.). Хоча формально можна утворити і похідний іменник жіночого роду, наприклад: *баск – баска, брит – бритка, гольд – гольдка, пунісць – пунійка* тощо.

У словниковому реєстрі наявна група множинних етнонімів, які взагалі не утворюють лексико-словотвірних корелятів — одиничних іменників, оскільки позначають стародавні племена, і на сьогодні відпала потреба у виділенні окремих представників цих племен: *анти, бужани, венеда, венети*.

Загальні назви осіб за ознакою родової віднесеності являють собою дещо строкате угруповання, до якого належать номінації узагальненої множинності класу людей, а також номінації з конотативними семами, які передають особливості функціонування у мовленні.

До назв осіб за ознаками родової віднесеності, що позначають клас людей, належить насамперед лексема *люди*. До зазначеної лексеми примикають номінативи, які позначають попередників людей, їх предків: *кроманьйонці, неоантропи*, а також субстантиви *неандерталець, палеоантроп*. Слова *кроманьйонці, неоантропи* подаються за словником у формі множини без посилання на однину. А лексеми *неандерталець, палеоантроп* подані як лексико-словотвірні кореляти, оформлені одниною, наприклад: **НЕАНДЕРТАЛЕЦЬ**, льця, ч. Давня людина, що жила в епоху нижнього і середнього палеоліту в деяких районах земної кулі (безпосередній предок сучасної людини); палеоантроп. *Перші стоянки палеоантропів — неандертальців, — людей середнього давньокам'яного віку, знайдені в межах лісостепу та на півдні лісових зон* (Наука., 9, 1963, 47) (СУМ, V, 245). Іменники *кроманьйонець, неоантроп, неандерталець, палеоантроп*, як і *людина*, слід розглядати також як родові назви предків людей, але до їх семантичної структури входять семи “рід істоти” і “представник цього роду”, наприклад: **Кроманьйонці** (*одержали це ім'я за назвою грота Кро-Маньйон у Франції, де вперше було виявлено їх рештки*) — *перші сучасні люди, що з'явилися близько 40 тис. років тому* (ВІЕШ).

Окрему групу становлять іменники-плюративи, що є назвами осіб за ознакою суспільного становища, специфічного роду заняття, расової своєрідності. Назви осіб передають неозначено-узагальнене значення певних верств людей за якоюсь конкретною характеристикою: *біженці, воріженьки, княжата, монголоїди, мулати, однодвірці, придани, рядовичі, стежі*.

Поодинокими прикладами представлені назви осіб за ознакою суміжності: *друзі, однополчани, односельці, сябри, товаришечки*. До цієї групи входять і міфологічні назви: *аргонавти, валькірії, джини, лари*.

До групи плюративів, які містять сему “наслідувати кому, чому”, “сповідати що”, входять назви релігійно-політичних течій, суспільно-політичних організацій, партій, ідеологічних течій, рухів: *адвентисти, духобори, еговісти, копти, мормони, садукєї, самаряни, хлисти; білополяки, боротьбисти, гугеноти, гусити, комсомолята*,

Від більшості лексем цієї групи утворюються одиничні іменники на позначення представника як чоловічої, так і жіночої статі. Наприклад: **ДУХОБОРИ**, ів, мн. (одн. духобор, а, ч.; духоборка, и, ж.). Від деяких лексем утворюються однинні форми лише чоловічого роду (у значенні представника): *адвентист, хлист*. Проте, в лексемах цієї групи первинне значення репрезентоване як “колективна множинність”, а сингулятиви треба розглядати як позначення одиничного, виділеного із множинності.

Окрему системну групу слів становлять іменники, що є назвами людей за територіальною ознакою. Це субстантиви, які містять сему “мешканці, жителі, уродженці”. У складі цієї групи виділяються 4 підгрупи: 1) жителі континентів, частин світу; 2) жителі, мешканці областей, округів, районів; 3) жителі, мешканці, уродженці міст; 4) жителі, мешканці планет.

Характерно, що іменники цієї групи слів, як і етноніми, утворюють похідні назви одиничних осіб за віднесеністю до чоловічої та жіночої статі.

Підгрупа іменників на позначення жителів континентів, частин світу порівняно з іншими групами у СУМ представлена шістьма субстантивами: *австралійці, азіати, американці, африканці, європейці, індоєвропейці*. При чому значення цих іменників витлумачене непослідовно. Більшість із них (*австралійці, африканці, європейці, індоєвропейці*) фіксуються у формі множини, що означає сукупну множинність осіб: Іменник *азіат* подається у формі однини без посилання на множину і має номінативно узагальнене значення: **АЗІАТ**, а, ч. 1. Корінний житель Азії. 2. *заст., лайл.* Про відсталу, грубу, некультурну людину (СУМ, I, 24). **АЗІАТКА**, и, ж. Жін. до азіат (СУМ, I, 24).

До назв людей за територіальними ознаками відносимо також іменники *острів'яни* (*остров'яни*), які мають первинну форму множини, та іменники із значенням “жителі, мешканці планет”.

Серед плуративів сучасної української мови численну групу (151 назву) становлять **плуративи на позначення сукупностей представників тваринного та рослинного світу**. Значна кількість (39%) – це терміни прикметникового походження, які позначають рід та види тварин, комах, рослин тощо: *безхребетні, крилоногі, стервоїдні, тарганові, хребетні, одноклітинні, спорові*. Значення сукупності в таких термінах транспонується до іменника, який узагальнює вид і не потребує експлікації родового поняття (тварина, комаха, риба, рослина та ін.), а передає свою функцію прикметниковій лексемі у формі множини, що виражає субстанціальний зміст або є загальноприйнятим терміном – субстантивом, що мотивується дієсловом чи цілим словосполученням. Аналізуючи субстантиви цієї групи, слід ураховувати, до якого - тваринного чи рослинного - світу належать їх денотати (зоонімів чи фітонімів).

Група **зоонімів**, зафіксованих у СУМ, нараховує 96 лексем. Це іменники, що називають сукупну множинність різних видів тварин, комах, птахів та інших істот (неосіб): *амоніти, антилопи, багатоклітинчасті, водолюби, вужоподібні, двоякодихаючі, кальмари, комахи, кореніжски, ссавці, стервоїдні, щелепнороті, щитники, щитні та ін.* До цієї групи також належить субстантив *цьоголітки*, який називає сукупність істот (риби, звіра і т. ін.) із семантичним значенням “молодняк одного року”.

Чимала кількість цих плуративів-зоонімів номінують сукупності тварин відповідно до біологічної класифікації на типи (*м'якуни, плечоногі*), підтипи (*покривники, трахейнодишні*), класи (*багатоклітинчасті, багатоніжки*), підкласи (*двозяброві, радіолярії*), родини (*водолюби, оленеві, цикадові та ін.*), ряди (*веслоногі, непарнокопитні, рябкоподібні та ін.*), підряди (*кальмари*), групи (*амоніти, рухомогруді*). У словникових статтях вони мають спеціальну позначку **зоол.:** **ПЛЕЧОНОГІ**, гих, *мн. зоол.* Тип морських безхребетних тварин, зовні схожих на моллюсків (СУМ, VI, 581). Проте до словникового реєстру СУМ увійшли лише деякі зоологічні назви на позначення цих сукупностей.

Зоологи розподіляють царство тварин приблизно на тридцять основних груп (типів), кожен із яких ділиться на підтипи, класи, загони, родини, ряди. Логічно виділяється два основних види: *безхребетні, хребетні*. Безхребетні, у свою чергу, охоплюють такі типи: *губки, кишковопорожнинні, немательмінти, плоскі черви, кільчасті черви, моховатки, плечоноги, найпростіші, мезозої, тихохідки, гребінники, немертини, фороніди, моллюски, членистоногі, голошкірі*. Тип хордові має підтип *протохордові*. Тип членистоногі поділяється на класи: *стоноги, ракоподібні, комахи, навукоподібні*. До хребетних входять такі класи: *хрящові риби, кісткові риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці*. Отже, лише такий частковий розподіл тваринного світу на види, типи, підтипи засвідчує збільшення кількості зоонімів на двадцять п'ять лексем. А якщо поставити за мету виявити всі класифікаційні групи, підгрупи зоонімів, то плуративи на позначення сукупностей тваринного світу поповняться не одним десятком слів.

Від плуративів – субстантивованих прикметників – одиничні кореляти не утворюються. Граматична одинина вказує на представника типу, класу, ряду тощо. На відміну від назв осіб у цих субстантивах подається одна форма однини за віднесеністю до граматичного роду, показником якого є закінчення. У деяких випадках одиничний корелят має формальний показник чоловічого роду (*антропoid, бичок, гризун, кальмар*), а в інших – жіночого (*ангора, антилопа, мурашка, тахіна*).

Плуративи, що є **назвами денотатів рослинного світу (фітонімів)**, становлять порівняно із попередньою групою кількісно меншу групу – 54 лексеми. З них 23 терміни на позначення видів і родин (*водорості, голонасінні, губоцвіті, дзвоникові, жовтцеві, козельці, кропивові, нагідки, подорожникові, пухирникові, п'ядичеві / плаунові, розові, розоцвіті та ін.*), з яких 19 термінів прикметникового походження.

Окрему підгрупу становлять іменники, зафіксовані у СУМ як множинні, що характеризуються словотвірною похідністю форми і є вторинними номінаціями, творення яких супроводжувалося процесами лексикалізації форм числа. Такими є назви квітів: *безсмертники, васильки, гризички, дзвоники, калачики, майори / майорці, миколайчики, образки, орлики, півники, повняки, сокирки*. У цих назвах переносне значення втрачено. Якщо множинна граматична форма вказує на узагальнену сукупність однорідних рослин, репрезентує кількісну неозначеність – цілий вид, рід рослин, то одинична форма, яка подається у дужках до деяких із них, називає окремо взятую рослину (одиничний предмет), напр.: *водорості - водорість, дзвоники - дзвоник, козельки – козельок, козельці – козелець, нагідки – нагідка, півники – півник*. Наприклад: *Над їхнім [бійців] прахом,*

Безсмертник бронзовий розплющив кругле око (А.Малишко). Позначаючи одиничний предмет (виокремлену рослину), такі іменники можуть утворювати корелятивну форму множини, яка буде збігатися з словниковою: *козельок – козельки, васильок – васильки*. Розмежування значень таких форм множини можливе лише в контексті. Наприклад: [Дружки (співають):] *В долину, ... в долину. По червону калину, По хрещатий барвінок, По зелений васильок* (М.Кропивницький) – одиничний предмет. *На покуті стояли образи в срібних шатах, завітчані васильками, гвоздиками, безсмертниками* (Панас Мирний) – проста множина. **Васильки** (базилік) *виросують для одержання ефірного масла* (3 журн.) – сукупна множинність.

Іменники із значенням сукупної множинності речей і предметів, площ із значенням збірності. До іменників *pluralia tantum* з конкретним значенням належать також назви предметів, що постають як складна єдність або сукупна множинність. У лексемах цієї групи чітко виявляється значення збірності, тому їх ще називають іменниками *pluralia tantum* із власне-збірним значенням [Чернецький 1971:38]. Вони об'єднуються в кілька тематичних підгруп з узагальнено-збірним значенням: 1) назви предметів домашнього вжитку та іншого призначення; 2) назви частин тіла, органів людини, інших істот; 3) назви одягу, пожитків та їх частин; 4) назви мистецьких, художніх, музичних творів; 5) узагальнені назви видань, шрифтів, типів письма; 6) назви сукупностей грошових одиниць; 7) назви астрономічних тіл; 8) номінації рельєфних утворень на будь-якій поверхні та назви площ.

Перша підгрупа об'єднує плюративи на позначення сукупностей предметів та їх частин, які об'єднані спільним функціями, наприклад: *банкети, важки, меблі, прибори, приносини, причандали, стуці, шити*. До цієї підгрупи можна віднести також складні іменники з другим компонентом - *припаси, -товари: боєприпаси, вогнеприпаси, культтовари*. Іменники *атланти, банкети, бики, важки, краточки, причандали, утори, шанці та ін.* мають похідні одиничні утворення на позначення предмета виділеного із сукупності, наприклад: *атлант, банкет, бик, важок тощо*. Форма однини в словниковій статті подається закономірно як вторинна. Наприклад: **КАРІАТИДИ**, тид, *мн. (одн. каріатида, и, ж.), архіт*. Вертикальні підпори, що мають вигляд жіночих постатей. (СУМ, IV, 106).

Другу підгрупу становлять плюративи на позначення сукупностей частин тіла, органів людини або тварини, а також субстантиви із спільною семою “волосся”: *альвеоли, бабешки, бельбахи, вакуолі, веснянки, вії, війки, ворсинки, в'язи, заїди, зубоньки, крижі, ластовинки, пальченята, пори, тельбухи, тілеса, трахеї, трахеїди, цупальці / цупальця та ін.* Наприклад: *Читаю – боюсь замовчати, але й читати боюся, а голосом все підношу та в вікно поглядаю... й знов у книжку – аж в'язи мені затерпли, що стояв як вкопаний!* (А.Свидницький). Від багатьох таких субстантивів (*альвеоли, веснянки, вії, ворсинки, космаки, кучерявчики, пейси, пейсики та ін.*) утворюються одиничні кореляти на позначення предметів, що виокремлюються із сукупності. Проте далеко не всі утворюють такі кореляти, наприклад, наукові терміни (*альвеоли, вакуолі, моляри, трахеї, трахеїди*), застарілі (*тілеса*), розмовні слова, переважно з емоційно-оцінним забарвленням (*бельбахи, бельбухи, війки, в'язи, здухи, зубенята, зубоньки, пальчат*). Слід зазначити, що субстантиви *зуб, палець* у СУМ подаються як іменники з повною числовою парадигмою: *зуб – зуби, палець – пальці*, а похідні із зменшено-пестливим значенням – як плюративи: *зубенята, зубоньки, пальчата, пальченята*.

Третя підгрупа представлена плюративами на позначення сукупностей одягу, пожитків: *прибори, шати, шитки, шитінки*, узагальненими назвами дрібного домашнього майна: *бебехи, лахи, лахмани, манатки, пожитки*, та їх елементів: *газирі, криси, леї, торочки, френзлі*, до них можна зарахувати і лексеми *закаблуки, закабли*. Одиничні кореляти подаються лише до іменників *торочки (торочка), леї (лея)*, а до слів *газирі, шати* подається позначка *рідко*.

У четвертій підгрупі об'єднуються множинні іменники, що виступають назвами мистецьких, художніх, музичних творів: *вирізки, георгіки, рогуленьки, розводи, руниI, сабадашки*, а також незмінюваний іменник *графіті*. Тільки від субстантива *руниI* утворюється одиничний іменник *руна*. **РУНИI**, рун, *мн. (одн. руна, и, ж.)*. Народні карельські та фінські епічні пісні (СУМ, VIII, 909).

Наступна підгрупа – це узагальнені назви видань, шрифтів, типів письма: *аннали, ініціали, інкунабули, комікси, маргіналії, мемуари, нотатки, пандекти, письмена, руни№, стародруки*. Первинною формою їх є множина: Проте від більшості лексем утворюються одиничні форми, які номінують одиничні поняття, що є складниками сукупної єдності: *ініціал, інкунабула, комікс, маргіналія, нотатка, пандект, руна, стародрук*. Наприклад: **РУНИ№**, рун, *мн. (одн. руна, и, ж.)*. Літери давньогерманських алфавітів, що збереглися (перев. у скандинавів) у написах на каменях, зброї, прикрасах і т. ін. (СУМ, VIII, 909).

В українській мові збірне значення мають також іменники на позначення сукупностей грошових одиниць: *гроші, банкноти, гетьманки* та узагальнена назва, пов'язана з використанням

грошей, – витрати. Наприклад: *Вона [Домка] лише зараз зрозуміла, як опростоволосилася, розказавши Шубці про гроші* (Петро Панч). У СУМ зафіксовані і вторинні експресивно забарвлені утворення від слова *гроші*, які мають значення сукупної множинності (*грошики, грошенята*). До цієї групи належать також запозичені терміни (*аліменти, ресурси, фінанси*), слова на позначення грошових засобів спеціального призначення (*капіталовкладення, оплатки, партвнески*), зневажлива назва дрібних грошей (*дрібняки*) і відприкметникові субстантиви *чайові, квартирні* із сфери розмовного вжитку.

В окрему тематичну підгрупу входять узагальнені назви астрономічних тіл, які рееструються в словниках як плуративи. Наприклад: *астероїди, планетоїди, променяки, протуберанці, радіозірки*. Сюди належать астрономічні терміни (*квасари, персеїди, пульсари*), назва одного із знаків зодіаку (*Риби*), народна назва сузір'я Плеяд (*стожари*). Словник фіксує в таких термінах належність до конкретної галузі. Наприклад: **ПУЛЬСАРИ**, ів, мн. (одн. пульсар, а, ч.), *астр.* Космічні об'єкти, радіовимірювання яких має характер коротких періодичних імпульсів. (СУМ, VIII, 387). Похідні одиничні іменники *квасар, планетоїд, протуберанець, пульсар, радіозірка* називають окремі небесні тіла, планети тощо, що утворюють сукупності. А іменник *стожар* функціонує як варіант плуратива *стожари*.

Ще одну групу становлять назви рельєфних утворень: *брижі, буфи, гофри, жмури, жмурки, зборки, рифлі*. Іменник *рифлі* – технічний термін – у словниковій статті має позначку *техн. РИФЛІ*, ів, мн., *техн.* Борозенки, заглиблення та виступи на якій-небудь поверхні (СУМ, VIII, 545). До іменників *брижі, зборки* у словнику подаються одиничні кореляти.

Плуративи на позначення площ із значенням збірності представлені назвами територій, місць, які можна об'єднати за функціональною ознакою - конкретним призначенням: *емпіреї, зап'ятки, лаптушки, могилки, шканці*. **ШКАНЦІ**, ів, мн., *мор.* Частина верхньої палуби корабля між середньою й задньою щоглами, де відбуваються всі офіційні церемонії (огляди, наради, зустрічі і т. ін) (СУМ, XI, 470). Окрему підгрупу становлять назви площ за якоюсь постійною ознакою: *безслихи, задвірки, заходеньки, креси, розлоги, стогни*. Виділяються також назви площ за природними, кліматичними, географічними і та іншими ознаками: *джунглі, катакомби, льяноси, надра, підтропіки, плавні, пологі, савани, сельваси, сирти, субтропіки, шхери*. Якщо вищеназвані плуративи номінують невеликі, чітко окреслені території, то ці останні позначають великі масиви. Наприклад: **СЕЛЬВАСИ**, ів, мн. Вічнозелені вологі екваторіальні ліси в Південній Америці (СУМ, X, 120).

До деяких іменників цієї групи подається форма однини (*зарість, катакомба, плавня, розліг, савана, стогна, хаща*), але трактується вона як спостережувана в актуальному часі конкретна площа.

Поодинокими прикладами представлено плуративи з іншими значеннями, які не ввійшли до зазначених тематичних груп, що також позначають збірні поняття: *антипасати, радіохвилі*.

Отже, поняття “множинність” дістає неоднозначну інтерпретацію в різних лексико-семантичних групах іменників конкретного значення. Вихідна форма множини може виражати значення: 1) колективної множинності осіб; 2) узагальненої сукупності однорідних істот / рослин і виступати назвою роду, виду, класу; 3) сукупної множинності предметів, що постають як складна єдність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня А.А. Значення множественного числа въ русскомъ языке // Отдельный оттискъ изъ "Филологическихъ записокъ" – Воронежъ, 1888. – 76 с.
2. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: В 4 т. М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1 / 2. – 536 с.; - М.: Просвещение, 1968. – Т. 3. – 551 с.
3. Kuryłowicz J. L'йvolution des catйgories grammaticales. – “Diogine”, 1965, n° 51, p. 62.

Список умовних скорочень

ВІЕШ - Велика ілюстрована енциклопедія школяра. – К.: Махаон – Україна, 2000. – 470 с.

СУМ - Словник української мови: В 11-ти т. - К.: Наук. Думка, 1970 - 1980.

The article is devoted to the study of grammar semantics of pluratives and peculiarities of their functioning. The author analyzes the grammar category of number of nouns and its functioning within lexico-grammatical essence. Complicated processes of interaction between form and meaning in substantives, which have common meaning of “total plurality”, are established.

Key words: morphological category, paradigm of number, grammatical semantics of number, singulatives, pluratives.